

Římská synoda mrtvých

Řím, leden, léta Páně 897: „temné století“, *saeculum obscurum*, trvá právě patnáct let. Na denním pořádku je sesazování a vyhánění, odvlékání i vraždění papežů. Dva navzájem si konkurující papežové nejsou ničím neobvyklým. Římané si zvykli na ledasco v dobách, kdy se navzájem potírají mafiánskými metodami římské klany Crescentiů a Tusculanů a z papežů si dělají loutky ve svých intrikách. Avšak to, co přichystá papež Štěpán VI. v lednu 897, nahání hrůzu i otrlým pozorovatelům římské scény.

Řeč je o hrůzyplném a teatrálním procesu, který vstoupil do papežských dějin jako synoda mrtvých. Na lavici obžalovaných sedí papež Formosus. Jenže obžalovaný je už devět měsíců mrtvý. Formosus zemřel 4. dubna 896 po pontifikátu, který byl na tehdejší dobu neobvykle dlouhý, a sice čtyři a půl roku, a byl slavnostně pohřben v bazilice svatého Petra. Jeho následovník Bonifác VI. byl dosazen na papežskou stolicí v průběhu lidového povstání, ale zemřel po pontifikátu trvajícím pouhé dva týdny. Poté v květnu téhož roku dosadil Wido ze Spoleta, v podstatě malý italský kníže, na papežský stolec Štěpána VI.

Štěpán VI. nechá Formosovu rozkládající se a páchnoucí mrtvolu exhumovat a obléci do papežského pontifikálního oděvu. Takto oděn a s papežskou korunou na hlavě je Formosus usazen na papežskou stolicí. Poté co je tímto způsobem opět uveden symbolicky do svého úřadu, začne s ním proces. Hlas mu propůjčí jeden římský jáhen.

Obvinění sahají od křivé přísahy a nemravného způsobu života až po neplatnost jeho zvolení papežem. Rozsudek je v tomto teatrálním procesu, který se odehrává tehdy obvyklou formou synody, jasný od samého počátku. Zní: vinen ve všech bodech obžaloby. Je demonstrován hrůzným a spektakulárním způsobem.

Po vyhlášení rozsudku je Formosova mrtvola svržena z papežského trůnu. Na znamení jeho nepravé volby a neplatné činnosti v úřadě je mu ze zahnívajícího těla stržen papežský oděv. Pak mu jsou useknuty tři prsty pravé ruky jako symbol křivé přísahy, jíž se touto rukou údajně dopustil, ale také jako výraz neplatnosti jeho svátostných a právních aktů. Následně je mrtvola odvečena přes práh Petrova chrámu do veřejného prostoru, kde je jí useknuta hlava. Navíc je tělo rozsekáno na kousky a vhozeno do Tibery. Formosus přišel nejen o své místo na tomto světě, ale také ztratil věčnou blaženost – to je naprosto jednoznačné poselství. Kromě toho nemá podle rozhodnutí Štěpána VI. existovat žádný hrob, a tudíž žádné místo, které by Formosa připomínalo. Jeho památka má být vymazána: *damnatio memoriae*.³⁶

Co vedlo papeže Štěpána VI. k této otřesné synodě mrtvých, která zdaleka zastínila všechno, co tu doposud bylo? Odpověď na tuto otázku úzce souvisí s platností Štěpánovy vlastní papežské volby. Předtím než povýšil na římského biskupa, byl biskupem v Anagni v jižním Laziu. Biskupské svěcení nedostal od nikoho jiného než právě od papeže Formosa, který byl před svou vlastní volbou do papežského úřadu biskupem v Portu.

Necháme-li stranou ostatní politické aspekty, bylo právě toto klíčovým momentem procesu, protože už nicejský koncil v roce 325 duchovně kategoricky zakazoval

2. Kdo se vlastně může stát papežem?

Štěpán VI. nechá v roce 897 exhumovat mrtvolu svého předchůdce Formosa a zaranžuje s ním hrůznou synodu mrtvých, která v roce 1870 inspirovala malíře historických témat Jean-Paula Laurence k tomuto obrazu.

měnit diecéze. Otcové na koncilu rozhodli, že tato „protiprávní zvyklost“ má být „zcela odstraněna“. Jestliže se někdo vzdor tomuto rozhodnutí koncilu o cosi podobného pokusí, bude „tento postup prohlášen za naprosto neplatný a dotýčný bude navrácen do církevní obce, jíž byl jako biskup, kněz nebo jáhen přidělen“.³⁷ Pakliže přesto někdo přesídlí do jiné diecéze a nebude ochoten se vrátit do svého původního biskupství, má být podle ustanovení kánonu „vyloučen“.³⁸ Trestem byla exkomunikace, a tím i ztráta věčné blaženosti.

Koncilní otcové tak prohlásili každý přesun biskupa z jedné biskupské stolice na druhou za nemožný. Svátostí biskupského svěcení vznikl mezi biskupem a jeho diecézí nerozlučitelný svazek, odpovídající manželskému svazku

mezi mužem a ženou. Translace z jednoho biskupství na druhé byla nejen právně neplatná, ale byla brána jako „manželská nevěra“ a prohřešek proti víře.

Biskup Štěpán z Anagni se tudíž nemohl stát biskupem v Římě, protože byl svátostí nerozlučně spojen s diecézí v Anagni. Přes šest století se při papežské volbě opravdu dodržovaly předpisy nicejského koncilu. Rozhodnutí eku-
menického koncilu nebylo možné jen tak jednoduše ignorovat nebo hodit přes palubu. Jelikož se zákaz translace vztahoval nejen na biskupy, ale i na kněze a jáhny, mohl se vlastně římským biskupem stát jenom duchovní římské obce – nebo laik z Říma či někdo z křesťanské obce. Jáhen z Milána nebo kněz z Trevíru nemohl být zvolen papežem, podobně ani jakýkoli cizí biskup. Občas byli ve skutečnosti zvoleni neřímský křesťané, ojediněle i laici, zpravidla se ale pasivní volební právo omezovalo na římské jáhny, kteří měli díky své funkci beztoho k příslušnému biskupovi blízko.

Teprve na konci 9. století byl zákaz translace stále více zpochybňován, neboť představoval kariérní překážku. Pýcha a touha po moci – to byly také rozhodující Štěpánovy motivy pro konání synody mrtvých. Měl geniální myšlenku: pokud by římská synoda jako nejvyšší církevní soudní instance konstatovala, že Formosus nebyl římským biskupem v souladu s právem, tudíž by nebyl ani platným papežem, pak by také pozbyly platnosti veškeré právní a svátostní akty, které vykonal během svého úřadování. Neplatné by tudíž bylo i biskupské svěcení, které Formosus udělil Štěpánovi, když obdržel biskupství v Anagni. Štěpán VI., který před svým biskupským svěcením v Anagni patřil k římské obci, by tak měl při své volbě papežem pasivní volební právo a byl by skutečně legitimním římským biskupem a oprávněným papežem.

Tohoto cíle dosáhl Štěpán VI. na synodě mrtvých pomocí dvou bodů obžaloby; zaprvé sáhl k oblíbeným výtkám adresovaným nepopulárnímu vyššímu duchovenstvu. Formosus byl obviněn ze svatokupectví, prodávání duchovního úřadu za peníze, dále z nemravného života, tedy ze sexuálních výstředností. V druhém bodě soudci závazně konstatovali, že Formosus byl před svou papežskou volbou biskupem v Portu, tedy že porušil zákaz translace a dopustil se duchovní nevěry. Proto bylo jeho úřadování jakožto římského biskupa a každý jeho úřední akt, tedy i biskupské svěcení udělené Štěpánovi, neplatné od samého počátku. A aby tento rozsudek, pro něj tak důležitý, zprostředkoval římské veřejnosti co nejpůsobivěji a nejnázorněji, zaranžoval makabrázní a teatrální proces včetně hrůzyplného vykonání rozsudku. Synodou mrtvých si pojistil papežský trůn.

Štěpán VI. si ovšem svého úspěchu dlouho neužíval. Již v srpnu 897 byl – v neposlední řadě kvůli obludnosti synody mrtvých – sesazen Formosovými příznivci, uvržen do vězení a za nevyjasněných okolností uškrten. Jeho následovník Romanus panoval jen několik týdnů. Další v pořadí, Theodor II., jenž byl v prosinci 897 papežem dvacet dní, Formosa rehabilitoval. Následovník Theodora II., papež Jan IX. (898–900), který se během prvního roku své vlády musel vypořádat se vzdoropapežem Sergiem III. (898), se konečně postaral o opětovné důstojné uložení Formosových ostatků v původním papežském hrobě ve Svatopetrském dómu. Podle legendy jakýsi zbožný mnich vylovil z Tibery části mrtvolky a ukryl je.

Tisíc let nevěry

Formosus a Štěpán VI. nebyli prvními papeži, při jejichž volbě byl zákaz translace ignorován. Poprvé byly předpisy nicejského koncilu porušeny, když byl 16. prosince 882 zvolen papežem Marinem I. biskup z Caere (dnešní Cerveteri) v Etrurii. *Regesta pontificum Romanorum* k tomu stručně konstatují: „Marinus, dříve biskup, byl zvolen proti ustanovením kanonického práva.“³⁹ Také volba Jana X. (914–928), který byl předtím ravennským arcibiskupem, byla považována za „*illegitima et contra auctoritate canonum facta*“, tedy za neplatnou, protože se udála v rozporu s autoritou koncilního ustanovení, podobně jako volba Jana XIII. (965–972), jenž byl původně biskupem v Narni.⁴⁰ Přesto jsou dnes všichni tito papežové podle římského učení a oficiálního seznamu papežů pokládáni za legitimní.

V průběhu 11. a 12. století se stále více prosazovala papežská volba biskupů. Šlo o pokračující rozchod s platným církevním právem a permanentní překračování koncilního rozhodnutí, jež bylo bráno jako vyjádření svaté nauky církve. Zdá se nicméně, že ještě dlouhou dobu si volitelé papeže byli vědomi určité nelegitimnosti, jak také ukazuje jeden pramen z roku 1088. Kardinálům bylo jasné, že při volbě Odo de Lageryho konali „*contra canones*“, protože do funkce papeže povýšili kardinála-biskupa z Ostie.⁴¹ Ten přijal jméno Urban II. (1088–1099), inicioval křížové války a byl navzdory své vlastně neplatné volbě blahoslaven.

Předpisy nicejského koncilu nebyly nikdy výslovně zrušeny. Jak by se také mělo změnit svaté rozhodnutí církevní nauky? To je podle doktríny nepřetržité jednoty a bezrozporosti církevního učení prakticky nemožné. Ve skutečnosti

však byl zákaz translace záhy a vytrvale ignorován: od vrcholného středověku snad nebylo papeže, který by se tím, že usedl na římskou biskupskou stolicí, nedopustil nevěry ve vztahu ke svému původnímu biskupství, s nímž byl svátostným svazkem jako *sposo*, jako ženich, nerozlučitelně spojen.

Přece však bylo v průběhu novověku za papeže zvoleno ještě šest kardinálů, aniž by předtím přijali biskupské svěcení: Pius III. (1503), Lev X. (1513–1521), Kliment VIII. (1592–1605), Kliment XIV. (1769–1774), Pius VI. (1775–1799) a nakonec Řehoř XVI. (1831–1846). To bylo do reforem Jana XXIII. (juniora) bez všech okolků možné, protože do této doby nemusel být každý kardinál automaticky biskupem.